

УДК 378.147:796.071.43

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Павлюк Євген Александрович
М.Хмельницький

У статті обґрунтовано педагогічні умови системи професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки, які передбачають оптимізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів, що фактично є основою їхнього професійного становлення у ВНЗ. Багатоаспектне вивчення проблеми професійного становлення майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі дали змогу визначити педагогічні умови системи професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки.

Ключові слова: педагогічні умови, професійне становлення, фахова підготовка, майбутній тренер-викладач.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Упровадження інновацій у навчальному процесі вищої школи потребує організаційно-діяльничого підходу до визначення, організації та реалізації спеціальних педагогічних умов, що відповідатимуть поставленим цілям підготовки майбутніх тренерів-викладачів. Разом з тим навчання майбутніх тренерів-викладачів має відбуватися на основі компетентісного підходу в процесі їх професійного становлення у ВНЗ та з урахуванням інших науково-методологічних підходів, які лежать в основі педагогіки, психології, праксеології, андрагогіки, акмеології, синергетики та інших наук і доповнюють сутність педагогічних умов фахової підготовки у вищій школі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Поняття «педагогічні умови» сьогодні інтенсивно використовуються у дисертаційних дослідженнях, присвячених проблемам професійної підготовки майбутніх фахівців, а тому вважаємо за доцільне проведення глибшого методологічного аналізу цього феномену.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що процес формування будь-яких умінь може ефективно реалізуватися лише за певних умов, які віддзеркалюють їхню сутність і специфіку. Загальновідомо, що будь-яка наука як спеціальна форма мислення, усвідомлення тієї чи іншої сфери об'єктивної дійсності має свій, тільки їй властивий категоріальний апарат [1].

У науці існує багато підходів до трактування самого терміну «умова». У філософському словнику «умова» тлумачиться як фактор (лат. factor – чинник), тобто рушійна сила, причина будь-якого процесу [2].

У довідковій літературі сутність поняття «умова» визначається як необхідна обставина, що уможливорює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь [3, с.1506]. Водночас «обставина» характеризується як сукупність умов, за яких що-небудь відбувається [3, с.818]. У нашому дослідженні таким явищем є процес фахової підготовки майбутніх тренерів-викладачів під час їхнього професійного становлення у ВНЗ.

У тлумачному словнику С.Ожегова умова визначається як вимога, що стає однією із сторін, які домовляються; як усну чи письмову згоду [4].

З психологічного боку умова розуміється як сукупність явищ зовнішнього чи внутрішнього середовища, що ймовірно впливає на розвиток конкретного психічного явища, яке опосередковується активністю особистості, групою людей [5].

Метою статті є визначення та теоретичне обґрунтування педагогічних умов системи професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначаючи педагогічні умови професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки, необхідно врахувати той факт, що процес навчання студентів у вищій школі заснований на певних закономірностях, які:

- зумовлюють послідовність досягнення визначених цілей;
- уможливають ефективне управління процесом навчально-пізнавальної діяльності студентів на основі передбачення її результатів;
- дають підстави для наукового обґрунтування та оптимізації змісту, форм і методів підготовки фахівців на сучасному етапі реформування системи освіти в Україні.

На етапі визначення педагогічних умов, закономірності можна вважати як певну сукупність рекомендацій, у формі яких ще з часів Аристотеля й Платона узагальнювалася практика навчання. Так, у загальновідомій «Великій дидактиці» Я.Коменського виокремлюються «Основні правила природного учіння», «Дев'ять правил мистецтва навчати науки», які також можна розглядати як педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців. Загалом знання об'єктивних, внутрішніх суттєвих та відносно стійких зв'язків, що виявляються в ході організації навчального процесу ґрунтуються на основних законах дидактики і сприятиме в таких діях:

– визначати доцільні умови, шляхи та засоби навчальної діяльності (закон цілісності та єдності дидактичного процесу);

– визначати та обґрунтовувати зміст навчання (закон соціальної зумовленості цілей, змісту і методів навчання);

– організовувати навчальний процес на основі інноваційного та творчого підходів до формування професіоналізму майбутнього фахівця, що передбачає реалізацію педагогічних умов упровадження інновацій (закон розвиткового навчання);

– розвивати співвідношення між змістом і методами навчання та майбутньою професійною діяльністю тренерів-викладачів (закон єдності та взаємозв'язку теорії та практики);

– визначати основні напрями професійного становлення майбутнього тренера-викладача і враховувати їх у змісті фахової підготовки (закон зумовленості навчання характером діяльності студентів).

Конкретні вияви законів у навчальному процесі визначаються як закономірності навчання, які мають об'єктивні, суттєві, стійкі та повторювані зв'язки між складовими компонентами цього процесу і сприяють ефективній реалізації його функцій.

Для визначення оптимальних умов професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки засобами інноваційних технологій у навчанні студентів цього профілю ми дотримувалися загальних дидактичних закономірностей (таких як: закономірності мети, змісту, якості, методів, стимулювання навчання та управління ним) та враховували часткові (конкретні) закономірності навчання, які тісно пов'язані між собою та визначають педагогічні умови, а саме:

– змістово-процесуальні, згідно з якими результати навчання студентів залежать від значущості для них змісту навчального матеріалу, способів їх залучення до навчально-пізнавальної діяльності, використовуваних методів і засобів навчання, характеру навчальної ситуації, яка створюється викладачем і мотивує студентів до активного професійного становлення;

– гносеологічні, відповідно до яких результати підготовки майбутніх тренерів-викладачів залежать від обсягу навчально-пізнавальної діяльності та практичного застосування знань і вмінь, а продуктивність засвоєння знань прямо пропорційно залежить від потреби вчитися, від рівня проблемності навчання, інтенсивності залучення студентів до розв'язання значущих для них навчально-професійних завдань, що водночас мотивує їх до творчої навчально-пізнавальної діяльності;

– психологічні, що потребують урахування інтересу до навчально-професійної діяльності і навчальних можливостей студентів, оскільки продуктивність фахової підготовки залежить від їхньої пізнавальної активності, особливостей мислення, розвитку пам'яті, здатності до учіння, сформованості навичок і вмінь, які формуються у процесі застосування спеціальних тренувальних вправ і спонукають до мисленнєвої діяльності та смислотворчості;

– кібернетичні, згідно з якими ефективність, якість навчання залежить від частоти й обсягу зворотного зв'язку, ефективності контролю, якості управління навчальним процесом, а продуктивність фахової підготовки підвищується, коли модель дії, що її слід виконувати, – «програма рухів» та її результати – «програма мети» випереджають у мозку саму діяльність [6, с. 288];

– соціологічні, які підкреслюють актуальність застосування інноваційних технологій і підтверджують, що

розвиток індивіда зумовлюється розвитком тих осіб, з якими він спілкується, а ефективність навчання залежить від інтенсивності пізнавальних контактів, взаємонавчання, пізнавального напруження, від якості спілкування на різних рівнях тощо;

– організаційні закономірності, що підкреслюють: ефективність навчання залежить від управління цим процесом з боку викладача та оптимальної організації навчально-пізнавальної діяльності студента.

Навчання майбутніх фахівців відбувається за наявності певних зовнішніх умов – у певному соціальному середовищі, що об'єднує спеціальний навчальний заклад, людей, котрі включені до цього процесу (викладачів і студентів), їхні взаємини, знаряддя діяльності, мовні засоби, духовні цінності.

У психолого-педагогічній літературі виокремлюються загальні умови (за В.Ягуповим [6]), що визначають вибір конкретного методу навчання: закономірності і принципи навчання та умови, які відповідно постають; зміст і методи певної наукової галузі та предмета й теми зокрема; цілі та завдання навчання; навчальні можливості студентів; навчальні можливості викладачів.

Водночас, навчання як складник педагогічного процесу залежить від педагогічних умов організації навчального процесу, вибору спеціальних засобів, методів, форм навчання, що є умовами, які зорганізуються викладачем, у яких відбувається діяльність викладача і студента та реалізуються заплановані завдання. Отже, добір методів навчання, а відтак і вибір педагогічних технологій залежить від:

- провідної парадигми національної системи освіти;
- загальних і професійних цілей освіти;
- провідних методологічних положень й установок сучасної загальної дидактики;
- особливостей змісту, методів і форм роботи конкретних освітньо-виховних систем;
- особливостей змісту професіограми конкретного фахівця;
- особливостей змісту й методики викладання конкретної навчальної дисципліни та визначених її специфікою вимог до добору загально-дидактичних методів;
- мети, завдання, змісту матеріалу та дидактичного й методичного задуму конкретного заняття;
- наявності часу на вивчення даної теми;
- рівня розумової підготовленості майбутніх фахівців;
- рівня оснащення навчально-матеріальної бази;
- педагогічної майстерності викладачів тощо [6, с.324].

Реалізація педагогічних умов професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки передбачає оптимізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів, що фактично є основою їхнього професійного становлення у ВНЗ. У процесі професійного розвитку майбутніх фахівців у ВНЗ відбувається не тільки суто професійна підготовка, а й формування потреби та особистісної готовності студентів оволодіти професією, прагнення набути професійної освіченості, майстерності, культури фахівця, що об'єднується загальним поняттям «професійна компетентність».

Перед викладачем стоїть завдання створити такі педагогічні умови підготовки студентів, за яких вони з перших кроків самостійної професійної діяльності уже вмимуть виявляти знання, систему вмінь, що визначають певний рівень професійної компетентності майбутнього фахівця, і є основою професіоналізму як здатності людини ефективно і якісно здійснювати певний вид діяльності. Реалізація

педагогічних умов професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки, як представників педагогічних професій, має на меті сформулювати навички продуктивної міжособистісної взаємодії в роботі з людьми, спираючись на методи і технології роботи в різних фізкультурно-спортивних сферах залежно від конкретної ситуації.

Посилення прагматичних аспектів у професійній підготовці майбутніх тренерів-викладачів у вищій школі зумовлюється результативно-цільовою спрямованістю, концентрованим виразом якого можна вважати поняття компетентності.

Відтак виникає потреба у формуванні професійної компетентності в межах фахової підготовки майбутніх тренерів-викладачів, що вимагає вироблення в них фахових навичок і вмінь роботи з учнями. Невирішеними частинами загальної проблеми залишається визначення практичних кроків навчання студентів з метою формування професійної компетентності та визначення професійних компетенцій, якими мають володіти тренери-викладачі на що зверталась увага в наших публікаціях [7].

Формування професійних якостей фахівця здійснюється у процесі його професійного навчання. У зв'язку з цим актуалізується проблема вибору педагогічних умов, за яких відбувається впровадження активних форм і методів навчання, що складають основу засобів інноваційних технологій і є «ферментами», котрі прискорюють розвиток системи професійного становлення, виводячи її на більш якісний рівень функціонування.

Про правильність вибору методики підготовки майбутніх тренерів-викладачів свідчить характер діяльності та взаємовідносин викладачів і студентів, глибина й міцність набутих знань, умінь та навичок, рівень готовності студентів до виконання професійної діяльності, а також те, якою мірою педагогічні умови викликають пізнавальну, емоційну та практичну активність студентів, формуючи в них мотивацію учіння.

Отже, під педагогічними умовами професійного становлення ми розуміємо сукупність взаємозалежних елементів освітнього середовища – факторів, що визначаються й усвідомлюються учасниками педагогічної взаємодії, реалізуються в навчально-виховному процесі ВНЗ, спонукають викладачів і студентів до активізації власної діяльності з метою оптимізації професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки і зумовлюють підвищення ефективності процесу фахової підготовки фахівців з вищою освітою.

В обґрунтуванні педагогічних умов системи професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів експериментом було охоплено фахові дисципліни галузі знань «Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини» Хмельницького національного університету, а саме: «Теорія і методика фізичного виховання», «Теорія і методика дитячого та юнацького спорту», «Зміст і види професійної діяльності фахівця з фізичної культури і спорту», «Спортивно-педагогічне удосконалення», «Теорія і методика обраного виду спорту», «Олімпійський та професійний спорт», «Організація і методика спортивно-масової роботи».

Багатоаспектне вивчення проблеми професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки у вищому навчальному закладі, визначення сутнісних характеристик провідних структур професійної ком-

петентності і аналіз реальної практики їх функціонування у студентів і сучасних тренерів-викладачів повною мірою може стати достатньою науковою підставою для визначення й розробки педагогічних умов системи професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки.

Освітні стратегії нової педагогічної парадигми апелюють до необхідності створення належного середовища, адже аура навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі безпосередньо впливає на розвиток особистості і якість його професійної компетентності [8].

Основу професійного розвитку людини складають процеси, пов'язані, насамперед, із її професійною самосвідомістю, як фундаментальною умовою творчої реалізації суб'єктом власних цілей та цінностей [9; 10].

На думку С.Карпенчука, ефективність реалізації мети виховання і прогнозуючих цілей, кожного із складників системи виховання залежить від умов, що об'єктивно впливають на процес формування особистості [11, с.36].

Аналіз вищезазначених визначень дає можливість запропонувати тлумачення дефініції «педагогічні умови», як сприятливе середовище організації навчально-виховного процесу у ВНЗ, що забезпечувало ефективні спільні дії учасників педагогічного експерименту для досягнення поставленої мети.

Розробка системи професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки спонукала до необхідності визначення та обґрунтування педагогічних умов, які б забезпечували ефективність цього процесу. Наші дослідження дали підставу вважати, що ефективна підготовка майбутніх тренерів-викладачів можлива за таких педагогічних умов:

- професійна мотивація, як процес формування фахових орієнтацій майбутніх тренерів-викладачів;
- забезпечення професійної самоосвіти та самовдосконалення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки;
- забезпечення розвитку професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки;
- організація ефективної діагностики готовності та компетентності майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності.

Зауважимо, що дотримання цих педагогічних умов сприяло активному, глибокому і творчому засвоєнню знань та формуванню професійних умінь майбутніх тренерів-викладачів, що було запорукою розвитку професійної компетентності в процесі фахових дисциплін.

Висновок. Розробка системи професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки спонукала до необхідності визначення та обґрунтування педагогічних умов, які б забезпечували ефективність цього процесу. Багатоаспектне вивчення проблеми професійного становлення майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі дали змогу визначити педагогічні умови системи професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі полягають у реалізації та перевірці ефективності визначених педагогічних умов системи професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки.

Література та джерела

1. Лихачев Б.Т. Педагогика. Курс лекций: Учебное пособие для студентов пед. учеб.заведений и слушателей КПК И ФПК – 4-е изд.,

- перераб. и доп. – М.: Юрайт, 1999. – 523с.
- Філософський словник / за ред. В.І.Шинкарука. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1986. – 768 с.
 - Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
 - Ожегов С.И. Орфографический словарь русского языка: Более 50000 слов / С.И. Ожегов. – М.: Локид – Пресс, 2006. – 799с.
 - Краткий психологический словарь / [ред.-сост. Л.А.Карпенко, под. общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского]. – 2-е изд., расш., сспр. и доп. – Ростов н/Д: Изд-во «Феникс», 1999. – 512с.
 - Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посіб. / В.В.Ягупов. – К.: Либідь, 2003. – 560 с.
 - Павлюк Є.О. Компоненти, критерії та рівні оцінювання професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів / Є.Павлюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 38 / Редкол.: І.А.Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. – С.377-383
 - Робуль О. Синергетика як інноваційна методологія педагогічної освіти / О.Робуль// Філософія освіти. – 2006. – №1(3). – С.35-41
 - Воляннюк Н.Ю. Готовність до професійно-педагогічної діяльності тренера-викладача, як показник суб'єктності // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д. – К.: 2004. – Т.IV, Випуск 1. – С.90-96
 - Ложкин Г.В. Субъект-объектноориентациитренеров-преподавателей в жизненных ситуациях / Г.В.Ложкин, Н.Ю.Воляннюк // Журнал практикующего психолога. – К.: КНЛУ. – №10. – 2004. – С.127-139
 - Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: Навч. посіб. / С.Г.Карпенчук – К.: Вища школа, 1997. – 304 с.

В статье обоснованы педагогические условия системы профессионального становления будущих тренеров-преподавателей в процессе профессиональной подготовки, которые предусматривают оптимизацию учебно-познавательной деятельности студентов, фактически является основой их профессионального становления в вузе. Многоаспектное изучение проблемы профессионального становления будущих специалистов в высшем учебном заведении позволили определить педагогические условия системы профессионального становления будущих тренеров-преподавателей в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: педагогические условия, профессиональное становление, профессиональная подготовка, будущий тренер-преподаватель.

Pedagogical conditions for the future coaches-instructors' career formation system in the process of professional training have been grounded in the article. The defined pedagogical conditions are aimed at providing optimization of students' teaching and learning activities, which are virtually the basis of their career formation in higher educational establishment. The aim of the article is to identify and validate the pedagogical conditions for the future coaches-instructors' career formation system in the process of professional training. The multifold study of the problem of the future coaches-instructors' career formation in the process of professional training in the higher educational establishment, defining the essential characteristics of the leading institutions of professional competence and analysis of actual practice of their functioning regarding students and modern coaches-instructors made it possible to determine the pedagogical conditions for the future coaches-instructors' career formation system in the process of professional training to the full extent. The general didactic principles were adhered to for the determination of the optimal conditions for the future coaches-instructors' career formation in the process of professional training by means of innovative technologies.

Key words: pedagogical conditions, career formation, professional training, future coach-instructor.